

urğanlı kova".

ازقنغ azukluğ: " ازقنغ ار azukluğ er = azığı olan adam". Şu savda da gelmiştir. " ازقنغ ارماز azukluğ aruk ermes = azığı olan adam yorulmaz".

ارانغ aranlıg: " ارانغ اف aranlıg ew = ahırı olan ev".

اتنغ atanlıg: " اتنغ از atanlıg er = ıgdiş edilmiş devesi olan kimse".

الزئغ ularlıg: " الزئغ تاغ ularlıg tağ = kekliğı çok olan dağ".

المنغ alımlıg: " المنغ از alımlıg er = alacaklı adam".

الینغ alınlıg: " الینغ از alınlıg er = alını geniş adam".

الئلغ ulunluğ: " الئلغ از ulunluğ er = temrensiz, yeleksiz okları bulunan kişi".

ارنچ ارنچاق: Emanet. Bu kelime ارنچاق şeklinde dahi yazılabilir. Şu parçada dahi gelmiştir :

ارنچاق الینغ کرمدی
ادشلق از استرمدی

[+] Bu parçada, basma nüsha büyük bir yanlışlık yapmıştır; yazma nüsha şu şekildedir.

ارنچاق الینغ کرمدی
ادشلق از استرمدی

Yanlışlık en ziyade 3 üncü mısradadır; tekrar bu mısraya ziyoruz: ادشلق از استرمدی. Bu mısradaki ب harfinin ن şeklinde uzatılmasıdır. Doğrusu ادشلق از değil, ادشلق olacaktır. Bundan sonra gelen kelime de استرمدی değil, ترمدی olacaktır. B. A.

Orunçak alıp yemedi

Alımlıg körü armadı

Adaşlık üze turmadı

Kalın eren tirkeşür

"Emaneti alıp yemedi, alacaklıyı görmekten usanmadı, arkadaşlıkta durmadı, kalabalıklı adamlar toplasır".

(Birisini kınayarak diyor ki: Emanet almaktan, hak sahibini görmekten, borcunu uzatmaktan bıkmadı; şimdi de kalabalık bir ordu topladı, benim üzerime gelmek diliyor).

اغولچوک
اغورساک
اغولمک

ogulçuk: Oğulduruk (ana rahmi).

agurşak: Ağırşak.

ogulumuk: Üstüne hatıl atılmak için uzatılmış olan düz direk.

اچوزلک
اچوزلک
اداشلیک
اداکلیک

uçuzluk: Ucuzluk.

uçuzluk: Değersizlik, küçüklük.

adaşlık: Sadakat, adaşlık.

adaklık: Üzüm bağlarında çardak ayakları yapmak için kullanılan ağaç.

ادکلک

udukluk: İnsanın bir şeyden gafleti ve dalgınlığı.

ادھگلک

udhugluk: İşlere karşı uyanıklık.

ارغلیک

arıklık: Temizlik.

ارغولک

urugluk: "ارغولونبداي" urugluk bugday = tohumluk için saklanan buğday". Tohumluk için saklanan başka şeylere de böyle denir.

- أَجْفَلِقُ açıklık: Acılık.
 أَجْفَلِقُ açukluk: "يُوزُ أَجْفَلِقِي" yüz açukluğu = yüz gülümseyişi".
- أَجْفَلِقُ açuklug: "مِعَ أَجْفَلِقِي" kapuğ açukluğu = kapı açıklığı".
- أَجْفَلِقُ oğaklık: "أَجْفَلِقِي يَرُ" oğaklık yer = ocak yeri"[+].
 "أَجْفَلِقِي تَيْتِكُ" oğaklık titik = gamur ve gamura benzer ocak yapılacak her nesne".
- أَرْقُلُقُ arukluk: Yorgunluk.
 أَرْقُلُقُ urukluk: "أَرْقُلُقُ يُونُكُ" urukluk yüng = ip yapmak için hazırlanan yün".
- أَرْقُلُقُ azukluk: Azık için hazırlanan şey.
 أَرْقُلُقُ uzaklık: İşte ağırlık.
 أَسْفَلِقُ uşaklık: İşte gösterilen çocukluk. "أَسْفَلِقُ قَلْبَا" uşaklık kılma = çocukluk yapma!".
- أُلُقُلُقُ ulugluk: ULULUK, şerer. "أُلُقُلُقُ تَنْرِغِي" ulugluk Tengriye = ululuk Tanrınıdır".
- أُلُقُلُقُ ulugluk: Yaşça büyüklük.
 أَجْمَلِقُ amaçlık: "أَجْمَلِقُ يَرُ" amaçlık yer = atış yapmak için nişangâh olarak ayrılan yer".
- أَقْلُقُ anukluk: İşe hazırlanma.
 أَرْتَلُقُ üzütlük: Bir şeyde pıntılık.
 أَكْثَلُقُ egetlik: "أَكْثَلُقُ قَرَابَشُ" egetlik kara baş = gerddek gecesai gelinle birlikte gönderilen hizmetçi kadın, sağdıç kadın". Geline

[+] Bu kelime basma nüshada "تَيْتِكُ nitik" şeklinde ise de yazmada "تَيْتِكُ titik"dir. Bk. Dv. I, 323,15. B. A.

de "أَكْفَانٌ" egetliğ" denir [+].

Bu, değişmez bir kuraldır ki isimlerin sonuna sert kâf gelirse, adı verilen şeyin yeri yahut o şeyin konulduğu yer anlamına gelir, yahut ta mas-tar olur.

Bu üçten birisi olmaz da o şeyin sahibi anlamına gelirse "yumuşak kâf" getirilir. Bu kelime sert kâfla "gelin-e hizmet için hazırlanan cariye" anlamınadır. Yumuşak kâfla geldiği zaman "cariye sahibi gelin" manası anlaşılır. Bunların hepsinde anlam böyledir.

أَكْفَانٌ eteçlik: Ceviz oynamak için çukur açılmış olan yer.

أَدْرِكُ edherlik: Üzerine eğer konulan ağaç. Kelimenin sonundaki kâf, yumşak olursa "eğer sahibi" anlamınadır.

[+] Bu kelime basma nüshada "أَكْفَانٌ" egetlik" şeklinde harekelenmiştir. Yazma nüshada dahi bu imlâda ise de hemzenin üzerindeki üstün kırmızı mürekeple konmuş, altındaki esre kazanmıştır. Bundan başka yazma nüshanın 37 nci sahifesindeki أَكْفَانٌ kelimesinin hemzesinde hem üstün, hem esre vardır. Ve yine yazma nüsha sahife 151 de üç defa yazılan bu kelime hep hemzenin üstün harekesiyle görülmektedir. Bundan başka yazma nüsha 148 de dahi أَكْفَانٌ imlasındadır. Hemzenin esresiyle "igmek" ise "eğelemek" anlamınadır. Bk. Dv. III, 192, 1-5.

Bize kalırsa bu hareke (hemzenin harekesi) ne tam üstün, ne tam esredir. Bugün bile Doğu Türklerinin kullanmakta oldukları bu kelime kapalı "e" iledir. Nitekim yazma nüshada أَكْفَانٌ kelimesindeki hemzenin hem altına, hem üstüne hareke koymakla buna işaret edilmiş olmalıdır. "ên, él, béz" kelimelerinde olduğu gibi. B. A.

أَكْرَلُكَ ügürlük: Darı konulan yer. Kâf, yumşak olursa
"darı sahibî" anlamına gelir.

أَكْرَلُكَ ögürlüg: "أَكْرَلُكَ أَر" ögürlüg er = koyun ve ko-
yuna benzer hayvanlardan sürüsü bulu-
nan adam". Kısraıkları, eşleri bulunan
aygıra "أَكْرَلُكَ دَیْرُ" ögürlüg adhgır" denir.

أَذْرَلُكَ edhizlik: Yükseklik.

إِسْرَلُكَ isizlik : Şer.

أَتَكْلُكَ eteklik : "أَتَكْلُكَ بُوَز" eteklik böz = etek yapı-
lacak olan bez". Bir elbisenin etekli
olduğu söylenmek istenirse "أَتَكْلُكَ تُون"
etekliğ ton" denir. (Kâf harfi yumşak-
tır).

أَتَكْلُكَ etüklük: "أَتَكْلُكَ سَغْرِي" etüklük sagrı = mest yap-
mak için ayrılan sahtiyan".

أَتَكْلُكَ ötüklüg: "أَتَكْلُكَ كِسِي" ötüklüg kişi = Hâkandan
bir dileği olan kimse".

أَزْكَلُكَ üzüklük: Kesilme.

أَرْجَمُكَ örümçek: Örümcek.

إِلْرَسُكَ ilersük: Şalvar uçkuru.

إِسْكَلُكَ isiglik: Sıcaklık.

إِسْكَلُكَ isiglik: Sevgi. Nitekim "كَلَّإِسْكَلُكَ كَرَك" kön-
gül isigligi kerek" denir ki "Gönül
sıcaklığı gerek" demektir.

أَرُكْلُكَ erüklük: Eriklik, erik bahçesi.

إِرْكَلُكَ êriklik: Hayvanın istekliliği.

أَشْكَلُكَ eşiklik: "أَشْكَلُكَ يَغَاغ" eşiklik yıgağ = eşik
yapmak için hazırlanan ağaç". Başka

şey için de böyle denir.

اشكك

eşüklük: "اشكك برجين" eşüklük barçın = bürgü yapılmak için hazırlanmış olan ipekli kumaş". Yumşak kâfla olursa "kumaş sahibi" anlamına gelir.

اڪكك

eweklik: İşlerde ivme, acelecilik.

اڪكك

ekeklik: Kadının arsızlığı, yüzüstlüğü.

اڪكك

ükeklik: Sendik yapılmak için ayrılan ağaç.

Üzerinde burçlar bulunan kaleye "اڪكك"

ükekliğ tam" denir.

اڪكك

eliglik: Eldiven, elcik.

امككك

emikliğ: "امكككك شلا" emikliğ işler = emzikli ka-

dın". Şu savda dahi gelmiştir: "امكككك"

أراغت كاسجى بلور" emikliğ uragut kösekçi

bolur = emzikli kadın iştahlı olur".

(Emzikli kadın yemeğe iştahlı olur, o-

na uygun gelen şey verilir).

انككك

enüklüg: "انكككك رسلانو" enüklüg arslan = yavrulu

arslan".

+ +

BİRİNCİ VE İKİNCİ HARFLERİ HER

TÜRLÜ HAREKEYLE HAREKELİ

فَعْلَعَان AYRIMI [+]

Bu ayırım, mevsuftan sıfatların

[+] Basma nüshada bu ayırımın başlığı yazılırken ufak bir yanlışlik yapılarak باب فَعْلَعَان حَرَكَةُ الْعَاءِ وَالْعَيْنِ şeklinde yazılmışsa da yazma nüshada şöyledir: باب فَعْلَعَان حَرَكَةُ الْعَاوِ وَالْعَيْنِ فِي الْحَرَكَاتِ. Biz Türkçeye çevirirken yazma nüshayı üstün tuttuk; çünkü ayırma gereken bu idi. Gerek birinci ve gerek ikinci ayırma üç harekeyle harekelenmiş bulunuyor. B. A.

çok olarak çıktığını gösterir. Bu, a-
rapçada -filin kendisinden çok olarak
çıktığını gösteren- sıfat manasına ge-
len مفعول ayrımı gibidir: مفعول çok
yemek yediren, محراب çok savaş yapan
kimse demektir.

Bu ayırmadaki kelimelerin sonun-
da ن bulunmak gerektir. Oğuzlarla
Kıpçakların çoğu bu ن harfini ق ya-
parlar. İçi sıkıntılı kişiye "اَبْتِغَان" buş-
gan" denir. Oğuzlar غ harfini atarak
"اَبْتِغ" buşak" derler. Bu, gerçek bir
kuraldır.

اَبْتِغَان abıtgan: اَلْاَرَالْ اَوْ ذِكْرِيْدُ اَبْتِغَانْ ol er ol özin ki-
şiden abıtgan = o, kendini herkesten
gizliyendir" [+].

اَبْتِغَانْ ağıtgan: "اَلْاَبْتِغَانْ اَبْتِغَانْ ol küp ol süçük-
ni ağıtgan = o küp, içerisine konan
her tatlı şeyi daima acıtır" demektir.

اَبْتِغَانْ udhitgan: "اَبْتِغَانْ اَبْتِغَانْ bu ot ol ki-
şini udhitgan [++] = bu ilâç o adam
hep uyutmaktadır".

اَبْتِغَانْ arıtgan: اَلْاَبْتِغَانْ اَبْتِغَانْ ol kişi ol ta-
rığ arıtgan = o adam hep buğday a-

[+] اَبْتِغَان kelimesi hem yazma, hem basma nüshalarda harekesiz
ise de Dv.I,178,11 de اَبْتِغَان şeklinde geçmektedir. Biz bu-
nu "abıtgan" imlasında aldık. B. A.

[++] اَبْتِغَانْ اَبْتِغَانْ اَبْتِغَانْ cümlesi yazma nüshada اَبْتِغَانْ اَبْتِغَانْ
geklinde ise de doğru olanı basma nüshadaki şekildir. Çün-
kü iki ma'rife edatı bir arada toplanamaz. Bay Kilislinin
bu düzeltilmesi yerindedir. B. A.

yıklar".

azıtgan: "أَزِيتْغَانُ ol kişi ol yoldan
azıtgan = o kimse, adamı hep yoldan
azdırır".

uzutgan: "أَزُوتْغَانُ bu er ol ışık
uzutgan = bu adam işi daima uzatır".

ozıtgan: "أَزِوتْغَانُ bu er ol atın
ozıtgan = bu adam atını daima ileri
sürer".

usıtgan: "أُسِيتْغَانُ bu kuyaş ol
kişini usıtgan = bu güneş, şiddetli
sıcak adamı çok ısıtır, susatır". Şu
parçada da gelmiştir :

أُسِيتْغَانُ قُيَاشُ قَبَدِي مِجْلَعُ اذْشُ بِيئِدِي
أَرْتِشُ سُوغُرُ كُجْدِي بُوْدُنُ اَزْ اَرْ كُشُورُ

Usıtgan kuyaş kapsadı

Umunçluğ adhaş yaysadı

Ertiş suwin keçsedı

Budun anın ürküşür

"Susatan güneş kapladı; umulan arka-
daş çekemezlik etti, irtiş suyunu geç-
mek istedi, onunla -ondan- ulus ürkü-
şür".

(Yazın sıcaklığı bizi kuşattı; umulan,
beklenen dost bize hased etti. Düşman
irtiş suyunu geçmek üzeredir; bu yüz-
den ulus arasına ürküntü düştü).

agıtgan: "أَغِيتْغَانُ bu keyik

ol itığ tagka agıtgan = bu geyik o kö-
peği daima dağa ağıdır".

اَقْتَانَ akıtgan: "بُونَاعُ التُّفْرَاقِ اَقْتَانَ" [+] bu tağ ol
tofrak akın akıtgan = bu dağ yağmuru
çabuk akıtır".

اَقْتَانَ okıtgan: "بُؤَيْتُ الْكَيْفِ اَقْتَانَ" bu bitik ol
kişini okıtgan = bu kitap insanı çok
okutturur".

اَلْتَانَ ulıtgan: "بُؤَارُ اَلْاِتْرِ اَلْتَانَ" bu er ol itın
ulıtgan = bu adam köpeğini çok ulutur".

اَلْتَانَ unıtgan: "بُؤَارُ اَلْاِسْوَرِ اَلْتَانَ" bu er ol söz u-
nıtgan = bu adam sözünü çok unuttur".

اَلْتَانَ anıtgan: "بُؤَارُ اَلْاِشِغِ اَلْتَانَ" bu er ol ışık a-
nıtgan = bu adam daima işlere hazır-
lıklıdır".

اَجْرَانَ uçrgan: "بُؤَارُ اَلْاِشِغِ اَجْرَانَ" bu er ol kuşğ
uçrgan = bu adam çok kuş uçurur".

اَجْرَانَ açrgan: "بُؤَاشُ الْكَيْفِ اَجْرَانَ" bu aş ol kişi-
ni açrgan = bu aş insanı çok acıktı-
rır".

اَسْرَانَ asrgan: "بُؤَارُ اَلْاَسْرِ اَسْرَانَ" bu er ol telim a-
srgan = bu adam çok aksırır".

اَسْرَانَ osrgan: "بُؤَارُ اَلْاَسْرِ اَسْرَانَ" bu er ol osrgan =
bu adam çok osurur".

اِسْرَانَ ısrgan: "اِسْرَانَ اِسْرَانَ" ısrgan it = ısrgan

[+] Bu örnek basma nüshada yukarıdaki şekilde ise de yazma nüshada بُونَاعُ اَلْاِسْوَرِ اَقْتَانَ şekildedir. Daha açıkçası Bay Kilişinin "تُفْرَاقُ tofrak" imlâsında yazdığı kelime yazma nüshada doğru olarak "تُفْرَاقُ tawrak" dır; kelime "çabuk" anlamınadır. Nasıl ki Divanın birçok yerlerinde bu şekildedir. Brockelmann doğrusunu almıştır. B. A.

köpek".

أَشْرُغُون awujgun: Deri sepilenen palamut ağacı meyve -
si [+].

أَيْشَغَان atışgan: "أَلْ مَيْكَنْ لَأَقْ أَيْشَغَان" ol mening birle
ok atışgan = onun benimle -yarışmak i-
çin- ok atışmak âdetidir".

أَبْرُكَان öpürgen: "بُوَأَرُ أَلْ سُوْتُ أَبْرُكَان" bu er ol süt ö-
pürgen = bu adamın âdeti başkasına çok
süt içirmektir".

إِبْرُكَان içürgen: "بُوَأَرُ أَلْ تَيْلَمُ سَيْحُكُ إِبْرُكَان" bu er ol telim
süçik içürgen = bu adamın âdeti çok şa-
rap içirmektir".

أَذْرُكَان edhergen: "بُوَاتُ أَلْ كَيْكَنْ ذَرُكَان" bu ıt ol keyik-
ni edhergen = bu köpek yaban hayvanı a-
vını çok aramaktadır". Hakkını daima a-
rıyan kişi için de böyle denir.

أَشْرُكَانِشْرُكَان ewürgen tewürgen: "بُوَأَرُ أَلْ إِبْشِغْ أَشْرُكَانِشْرُكَان" bu
er ol ışığ ewürgen tewürgen = bu adam
her zaman işleri evirir, çevirir".

أَذْرُكَان ödhürgen: "بُوَأَرُ تَيْكَا نَانُكُ بِي أَذْرُكَان" bu er tegme
nenğni ödhürgen = bu adam herşeyi se-
çen, üyürtleyen adamdır" [++].

أَشْرُكَان öşergen: "بُوَأَرُ أَلْ كُوْرُيْ أَشْرُكَان" bu er ol közi

Brockelmann "أَشْرُغُون awujgun" kelimesinin Arapça karşılığı
olarak metinde geçen "أَشْرُغُون" kelimesini "akasya ağacının mey-
vesi" diye terceme etmişse de bu terceme doğru olmasa ge-
rektir. Çünkü akasya ağacının fasulyeye benzeyen meyvesi
ile deri sepihlenmez. Arapça lügatlerde bu kelime için bir-
kaç mana verilmişse de biz yukarıdaki manayı aldık. B. A.

Basma nüshada yukarıdaki şekilde görülen örnek, yazma
nüshada "بُوَأَرُ أَلْ تَيْكَا نَانُكُ بِي أَذْرُكَان" şeklindedir. Basma nüsha-
da "أَلْ" kelimesi eksiktir. B. A.

öşergen = bu, aklık ve aklığa benzer şeyler yüzünden daima gözü kararan adamdır".

اگرگان egürgen: Taneleri olan bir bitkidir, Bunu Karluk Türkmenleri yerler.

اگیرگان egirgen: " بواشلار آل تلم سببا اگرگان bu işler ol telim yapıp egirgen = bu kadın çok ip e-girir".

ایتلگان سیلغان etilgen sayılğan: " بوازار آل ایتلگان سیلغان" bu er ol etilgen sayılğan = bu, birçok işlere giren, çıkan adamdır".

ایتلگان etilgen: Atlarda bulunan bir hastalık. Bu, bez hastalığıdır ki bezler yarılarak geçer. Farsçada buna ختام derler.

ایتلگان etilgen: " مينك اينيم اذكولكن ایتلگان انف" mening isim edhgülügün etilgen ol = benim isim daima iyiliğe yüz tutmaktadır".

اوزلگان üzülgen: " بويشغ آل ازلگان" bu yışığ ol üzülgen = bu ip daima üzülür, bu daima üzülen iptir".

اوزلگان ürülgen: " بوازار آل ایلگان ازلگان" bu er ol öpken ürülgen = bu adam öfkeyle tulum gibi kabarıp, bu adam öfkeyle tulum gibi kabarıdır".

ایشلگان eşilgen: " بويب آل ایشلگان" bu yapıp ol eşilgen = bu ip daima uzar".

ایشلگان eşilgen: " بوقيد آل ایشلگان" bu kayır ol eşilgen = bu, daima eşilen, akan kumdur".

اَكْلَانُ egilgen: " اَلْاَكْلَانُ bu butak ol e-
gilgen = bu dal daima eğilir".

اَكْلَانُ ökülgen: " بُونَانَاكَ اَلْتَجِي اَكْلَانُ bu neng ol tut-
çı ökülgen = bu, daima yığılan bir nes-
nedir".

+ +

İLK HARFİYLE İKİNCİ HARFİ HAREKELİ OLAN AYRIMIN BİR BAŞKA TÜRLÜSÜ

اُرْمَدَايُ urumday: Kendisiyle ağunun zararı giderilen
bir taş, panzehir.

+ +
اَفْكَلْ AYRIMI

اَرْسَالِيْK arsalık: Hem erkekliği, hem dişiliği bulunan
bir hayvan. Oğuzca.

+ +

İLK HARFİ ÖTRE OLANLAR

اَسْعُ ? [+] : Kuru üzüm.

اَسْجَرُ Ögreyük: Görenek, âdet. Hakan Afrasyabın ağı-
dında, zamanı anlatan, şu parçada dahi
gelmiştir :

[+] Bu kelime yazma ve basma nüshalarda اَسْجَرُ şeklinde görül-
mektedir. Brockelmann, bunu "üskeç" imlâsında yazmış ise
de yanılmıştır. Çünkü bu ayrımın icabına göre kelime üç
heceli olacaktır; Brockelmann'a göre ise iki hecelidir.
Bize kalırsa اَسْجَرُ kelimesinde اَسْ ile ج arasında bir harf
daha bulunmalıdır; nitekim bu harfin diğri yazıda bellidir.
Kelime "Üskeneç" veya "Üsketeç" olmalıdır. B. A.

اَكْرَبِي مُنْدَغْ اَوْ مُنْدَا اِذْنِ كَدَغْ اَوْ [+]
 اَنَا اَرْنُ اَغْرَبَاقْ نَغْلَرُ بَشِي كَرْتِيلُوْر

Öğreyüki mundağ ok

Munda adın tegdeğ ok

Atsa ajun uğrap ok

Tağlar başı kertilür

"Gerçekten âdeti böyledir; bundan başka ortaya çıkan sebep te vardır. Dün-ya ok atsa dağların başı kertilir".

(Zamanın göreneği böyledir; bundan başka bir takım korkulu sebepler de vardır. Zaman dağ başını dileyerek ok atsa, dağ başı kertilir).

+ +

فَعَالِلْ AYRIMI

اَسَايُقْ usayuk: " اَسَايُوْرَانْ usayuk er = gafil adar".

+ +

BU AYRIMIN MENKUSU

اَيْدَسِيلِقْ uyadsılık: " اَيْدَسِيلِقْ اَرْ uyadsılık er = kendisine çok utanma gelen, çok utangaç

[+] Bu mısradaki كَدَغْ kelimesini iyi anlayamadık. Brockelmann dahi bunun için bir şey söylememiş. Uygur lehçesinde de bulunmadık. Yalnız Radloff'ta "teğdeğ" şeklinde ve "erişen" anlamında bir kelime vardır. Biz bunun, mısradaki kelimeye olan yakınlığını ve anlamca benzerliğini göz önüne alarak gördüğümüz şekilde yazdık ve o yolda mana verdik. Bundan başka yazma nüshada كَدَغْ kelimesindeki ت harfinin altındaki esre, kırmızı mürekepledir, güvenilmez. B. A.

adam".

+
+

BU AYRIMIN MENKUS OLARAK BAŞKA

- BİR ÇEŞİDİ

أوهي ühi : Baykuş. Türklerin çoğu ك ile "أوكي" ügi" diye söylerler, doğrusu da budur. Çünkü Türk dilinde ه harfinin yeri yoktur.

+
+

BU AYRIMIN GUNNELİSİ

أتكؤنڭ ötkünğ[+]: Hikâye. "أتكؤنڭ" ötkünğ ötkündi = hikâye söyledi".

+
+

GUNNELİLERDEN فعال AYRIMI

الانڭر alangır: Türkmenlerin yediği "geleni" adındaki

[+] Biz bu kelimeyi "ötkünğ" şeklinde okumak istiyoruz. Buna iki sebep vardır. Birincisi: Bu kelimenin ayrımı فعال dir. Bunun "أسايك usayuk" kelimesi gibi "أتكؤنڭ" ötkünğ ve "أيد سايك" ayd sayık "uyadsılık" kelimesinin de "uyadsılık" olması gerektir. Çünkü ayırım icabı kelime üç heceli ve birinci, ikinci harfleri harekeli olacaktır.

İkincisi: Yazma nüshada اتكؤنڭ kelimelerinin baş harflerinde hareke yok; ikinci harf olan ت lerde birer ötre vardır. Yine bu satırda bulunan اكلان kelimesinin birinci harfinin üzerinde kırmızı bir ötre görülmekte ve ت harfinin harekesi kazanmış bulunmaktadır; fakat bu hareke iyi bakıldığı zaman seçilmektedir. Her ne kadar Dv. I, 214, 17 ve I, 215, 1 de görülen kelimeler "أتكؤنڭ" ötkünmek" şeklinde iseler de manaları daha ziyade "yarış etmek" anlamıdır.

Bundan başka bu ayrimda gelmiş olan "أوهي ühi" kelimesi dahi ayrima uymamaktadır. B. A.

küçük bir hayvan.

انكأمك unğamuk: "انكأمك أر" unğamuk er = salak adam".
انكأيك öngeyük: "انكأيك نأنك" öngeyük neng = bir şeye
mahsus olan" demektir. Bir kimseye ay-
rılan, tahsis edilen her nesneye de
"öngeyük" denir.

+
+ +

BU AYRIMIN BAŞKA ÇEŞİDİ

اتنكأق otunğluk: Odunluk.

Tanrıya şükür olsun hemzeli i-
simler kitabı bitti.

X

X X

ESİRGİYEN, KORUYAN TANRININ
ADIYLA

HEMZELİ FİİLLER KİTABI

İKİ HARFLİLER AYRIMI

Bizim, her kitabın fiillerin-
den -her fiilin mazisini, muzariini,
mastarını- bahsedeceğimizi bilmelisin.
Biz maaziyi gösterip muzari ve mastar-
ı geçeceğiz. Çünkü muzarie ve mastar-
a yaraşan hiç söylenmemekti. Ancak
söylenmedikçe muzari sıygasının nasıl

olacağı, ne gibi hareketlerle hareketleneceği bilinmediği için yazıldı. Mastar da böyledir. Çünkü söylenmedikçe, hangi mastarın sert kefle ince, hangi mastarın kalın ve çekerek söylenmesi bilinemez.

Bundan sonra, bütün fiillerde kural, sonuna ل gelen mastarların mazisi, muzarii ince söylenmektir. Sonuna ق gelen mastarlar tok ve ق لı, غ لı kelimeler olması iktiza eder. ك لı mastarda, kelimenin ince ve ك لı olması gerektir. Bütün fiillerde ve mastarlarda kural budur.

أبدي öpdi : "ألْمَنِي أَبْدِي ol meni öpdi = o, beni öptü", (أَبَا - أَبَا öper - öpmek).

Şu savda dahi gelmiştir : "تَاشِعْ" Şu savda dahi gelmiştir : "تَاشِعْ" taşığ ısırumasa öpmiş kerek = taşı ısıramıyan öpmeli". Bu sav, dileğine erişmek için işlerinde yumşaklıkla emrolunan kişi için söylenir.

أبدي öpdi : "مُونِ أَبْدِي mün öpdi = çorba içti". Çorbaya benzer şeyler için de böyle denir; (أَبَا - أَبَا öper - öpmek).

أبدي açdı : "قَبْعُ أَبْدِي kapuğ açdı = kapıyı açtı", (أَبَا - أَبَا açar - açmak).

أبدي uçdı : "قُشُّ أَبْدِي kuş uçdı = kuş uçtu";

" أَنْكَ قُجَى أَجْدَى " aning kuti uqđı = onun devleti gitti"; " آرَاتَرَن قُدَى أَجْدَى " er attın kudhı uqđı = adam attan aşığı düştü"; " أَوْت أَجْدَى " ot uqđı = ategin alevi söndü"; " آرَنَنكَ اِنكاسَى لِنَجْدَى " erning öpkesi uqđı = adamın öfkesi geçti"; " آرَتَبَى أَجْدَى " er tını uqđı = adamın soluğu kesildi". Bunların hepsinde de bu kelime kullanılır; اِجَار - اِجَارَق (uçar-uçmak).

اِجْدَى içdi : " آرَسُوفِ اِجْدَى " er suw içdi = adam su içti". Herhangi bir şeyi içen, veya sorup içine çeken kimse için de böyle denir; اِجَار - اِجَارَق (içer - içmek).

اِرْدَى erdi : " اَلْ اِنْدَغْ اِرْدَى " ol andağ erdi = o, öyle oldu, öyle idi" [+]; اِرْوَر - اِرْمَاكْ (erür - ermek).

اِرْدَى ürdi : " اَلْ اِنْتْ اِرْدَى " ol ot ürdi = o, ateş üfledi". Köpek ürdüğü zaman da " اِشْ اِرْدَى " it ürdi" denir; اِرَار - اِرْمَاكْ (ürer - ürmek).

اِرْدَى urdı : " اَلْ اِنْدَاكْ اِنْتَجْنَى بِيْرْدَا اِرْدَى " eligindeki nengni yerde urdı = elindeki nesneyi yere koydu".

[+] Bugün dilimizde "idi, imiş" gibi şahudî ve naklî mâzî şekillerinden başka sıygası kalmamış olan bu fiil, bazı Osmanlı gramercileri tarafından "imek" şeklinde gösterilmiş ve bugün kullanılmadığı söylenmiştir. Osmanlı gramercilerinden bir takımları da böyle bir fiil olmadığını söylemişlerse de birincilerin sezgişleri yerindedir. Nitekim Dv. I, 99, 2 deki " اِرْدَى " erden = iken" kelimesi de bunu teyid eder. B. A.

كُشُّ : "Şu savda da gelmiştir : كُشُّ كُنْكَ أُرْسَا أَلْتَرُّ ذَا قِنْ كَلْبَرِ

kümüş künge ursa al-
tun adhakin kelir = gümüş güneşe konsa
altın ayağıyle gelir". (Para güneşe
konursa altın ona doğru yürüyerek ge-
lir). Bu sav, işlerinin görülmesi için
parayı esirgememekle emrolunan kişi
hakkında söylenir.

أَل قَلْبُرِ أُرْدِي " ol kulin ur-
dı = o, kölesini döğdü". Başkası da
böyledir; أُرُور - أُرْمَاق (urur - urmak).

أَزْدِي ezdi : " أَل تَرِي أَزْدِي " ol teri ezdi = o, deriyi
kazıdı, sıyardı"; أَزَار - أَزْمَاك (ezmek).

أُزْدِي üzdi : " أَل يَبُّ أُزْدِي " ol yıp üzdi = o, ipi
kesti". İplik ve buna benzer şeyler
için de böyle denir; أَزَار - أَزْمَاك (üz-
ümek).

أَسْدِي esdi[+] : " أَل يَشِغُّ أَسْدِي " ol yışığ esdi = o,
ipi uzattı". Başka şeyler için de böy-
le denir; أَسَار - أَسْمَاك (eser - esmek).

أَسْدِي esdi : " أَل يَسِينُ أَسْدِي " esin esdi = esinti es-
ti";

أَسْدِي esdi : " أَل يَرِغُّ أَسْدِي " tarığ esdi = tohum sa-
vurdu". Başkası için de böyle denir.
Yel toprağı savurduğu zaman da böyle

[+] Yazma nüshada أَشْمَاك - أَشَار - أَشْدِي şeklinde olan bu kelimeler
basma nüshada أَسْمَاك - أَسَار - أَسْدِي şeklinde geçmiştir ve birin-
ci cildin sonunda düzeltilmemiştir. Divan'da ve Radloff'da
bu kelimeler hep عَشْر ile geçmektedir. B. A.

söylenir. Bu kelime müteaddi ve lââz olarak kullanılır.

أُسْدِي usdı : "أَزْ أُسْدِي [+] er usdı = adam susat" (أَسَارُ - أُسَارُ usar - usmak).

أُسْدُم usdum: "سَأَى أَسْدُمُ men eyile usdum = ben öyle sandım". Oğuzca. (Mastarı yukarıdaki gibidir).

أَسْدِي eşdi : "أَلْ كَيْرْبِ أَسْدِي ol kayırnı eşdi = o, kumu eşti". Unu çuvala ve çuvala benzer şeylere aktırap koymak için de böyle denir; "أَتَلِغَ أَسْدِي atlıg eşdi ? = atlı gitti, yürüdü"; "قَيْنَارُ أَسْبِي kaynar aşış eşdi = kaynıyan tencere taşıtı"; "أَسَارُ - أَسْمَاكُ eşer - eşmek).

أُسْدِي üşdi : "أَلْ أَوْ أَسْدِي ol ok üşdi = o, oku delgiş (makkap) ile deldi"; "نَاكَ كَأَيْمِ أَسْدِي etmekge telim kişi üşdi = halk ekmeğe üşüştü, birçok kimseler ekmek için toplandı"; "أَسَارُ - أَسْمَاكُ üşer - üşmek).

أُسْدِي öwdi [+]: "أَلْ أَسْمَاكُ أَسْدِي ol etmek öwdi = o, ekmek ufaladı"; "أَسَارُ - أَسْمَاكُ öwer - öwmek).

[+] Basma nüshada bu cümlelerin evvelindeki kelime ^{أَزْ} şeklinde harekelenmiş ise de doğrusu "أَزْ er" olacaktır. Yazma nüshada dahi böyledir. B. A.

[++] Basma nüshada "mek" ile geçen bu fiil yazma nüshada dahi bu şekilde yazılmışsa da sonradan bir düzeltme görerek ^{أَسْمَاكُ} أَفَارُ şekline girmiştir. Şu halde kelimenin doğrusu bugünkü kullanışa uyan "أَفَارُ - أَفَارُ uwar - uwmak" şekli olacaktır ki "ufalamak" anlamındadır. Nitekim Dv. I, 162, 4 te ^{أَسْمَاكُ} أَفَارُ şeklindedir. B. A.

اَعْدَى ewdi : "كُرْبِحَا كَيْبَى اَعْدَى" kőrünge kişi ewdi = halk, görülecek şeye koştu". (Halk görmek için bir şeyin etrafına toplandı); (اَعْدَى - اَعْدَى ewer - ewmek).

اَعْدَى ewdi : "اَعْدَى er ewdi = adam acele etti".

Şu parçada da gelmiştir :

اَذُو بَارِبْ اَكْشِرْ اِفْدِمِ . نَلَمْ يُوْرِبْ كَيْبَى كَهْدِمِ
اَيْمِزْ لَانْ كُوْ اِفْدِمِ . مَبِي كُوْرِبْ يَسِي اَعْدَى [+]

Üdhü barıp öküş ewdim

Telim yorup küçi kewdim

Atım birle tegü ewdim

Meni körüp yini ağdı

"ardınca varıp çok ivdim, çok yorup kuvvetini gevşettim, atımla erişmeğe çabaladım; beni görerek tüyleri ürperdi".

[+] Bu parçanın son mısraındaki كَيْبَى kelimesi yazma ve basma nüshalarda bu şekilde görülmekte ise de doğru değildir. Doğrusu "كَيْبَى-yini" olacaktır. Nitekim Divan'ın birçok yerlerinde ve hele I, 186, 14 teki "اَنْبِيَا اَرْبَدِي" anıñ yini ürperdi" sözü "onun teni ürperdi, tüyleri ürperdi" anlamına alınabilir. Bu parçanın son mısraındaki كَيْبَى kelimesi de 186 ıncı sahifedeki كَيْبَى kelimesi gibi aynı manaya gelmektedir. Brockelmann I, 220, 13 teki ve I, 385, 16 daki كَيْبَى kelimelerini "deri" anlamına almışsa da doğru yapmamıştır. Bu kelimenin "vücut, ceset, ten" anlamına geldiği açıkça görülmektedir. Şayın bilgin Brockelmann bu parçanın Arapça izahındaki اَفْتَحِلَا sözüne aldandmış, كَيْبَى kelimesini "deri" ile anlatıp geçmiştir. "Derisi ürperdi" sözü Arapçaya özger bir deyiştir. Herhangi bir dilin öz deyişi, öz savı başka bir dile, olduğu gibi geçirilemez. Nitekim bugün Batı Türkleri bu gibi yerlerde "tüyleri ürperdi" denler. Doğu Türklerinin vaktiyle buna "yini ağdı, yini ürperdi" dedikleri anlaşılmaktadır. Fakat hiçbir yerde Türklerin "derim ürperdi" dedikleri işitilmemiştir. Bu parçada görülen كَيْبَى kelimesi yazma nüshada ufak bir bozuntuya uğramıştır. İyice bakılacak olursa kelimenin üzerinden bir nokta kazınmış ve yukarıda görülen yanlış şekli almıştır; silinen noktanın yeri belbellidir. B. A.

(Kurdu anlatıyor ve diyor ki: Onu bulmak için acele ettim, çok kovalıyarak kuvvetini gevşettim, atımla ona eriştim, beni görünce tüyleri ürperdi); (إطار - إطار - éwer - éwmeK).

أقدي akdı : " سوف أقدي suw akdı = su aktı", " يجي أقدي yağı akdı = duşman aktı"; (أقار - أقار - akar - akmak).

أقدي ukdı : " أرأيشن أقدي er ışın ukdı = adam işini anladı"; (أقار - أقار - ukar - ukmak)[+].

أقدي ekdi : " أل ترغ أقدي ol tarıg ekdi = o, tohum ekti". Bir şey üzerine ezilmiş bir neene veya ilâç ekmek için de böyle denir; (أكار - أكار - eker - ekmek).

أقدي ökdi : " أل يرماق أقدي ol yarmak ökdi = o, para biriktirdi". Başka şey için de böyle denir; (أكار - أكار - öker - ökmek).

أقدي egdi : " أل بتواق أقدي ol butak egdi = o, dal eğdi". Başka şey için de böyle denir; (أكار - أكار - eger - egmek).

أقدي aldı : " أل المير أقدي ol alımın aldı = o, alacağını aldı", " بك ایل أقدي Beg el aldı = Bey vilâyet aldı"; (ألق - ألق - alır - almak).

[+] Basma nüshada " أرأيشن أقدي er ışın ukdı" şeklinde geçen bu cümle, yazma nüshada " أل أرأيشن أقدي ol er ışın ukdı" şeklindedir. Halbuki gerek yazma, gerek basma nüshalarda "أل ترغ أقدي" diye görülmektedir. Bunun manası "o adam işini anladı" demektir. Bay Kılıslı buradan yukarıdaki yanlışlığı sezmemeliydi. B. A.

الَّذِي ildi : " أَتِ بِشَيْبِ الدَّبِيَّ et pışıp ildi = et pişerek erpidi". Eskiyerek yıpranan ve yırtılan elbiseye de böyle denir; (الرَّ)
الْمَأَقُ ulur = ulmak).

الَّذِي ildi : " تَكَانَ تَوُوعِ الدَّبِيَّ tiken tonuğ ildi = diken elbiseye ilişti". Başka şeyler için de böyle denir; " أَرْتَاعِدُنْ قُدِّي الدَّبِيَّ er tağdan kudhı ildi = adam dağdan aşağı indi". Muzari sıygası ilk örnekte (diken ilişmek örneğinde), ل harfi üstün, ikinci örnekte ötre okunarak teşkil edilir. Birincide " إِرْ " iler", ikincide " إِرْ " ilur" olacaktır.

"İlişmek" anlamına gelen kelimenin mastarı ك ile " الْمَأَكُ ilmek", "inmek" anlamına olan kelimenin mastarı ise ق ile " إِمَأَقُ ilmak" dır.

أَمْدِي emdi : " كَعِجْ أَنَا سِنْ أَمْدِيْ kenç anasın emdi = çocuk anasını emdi". Hayvanların emmesi de böyledir; أَمَأَكْ - أَمَأَرُ emer - emmek).

أَمْدِي umdı : " أَلْ مَسْدُنْ نَانَا أَمْدِيْ ol menden neng umdı = o, benden bir şey umdu"; أَمَأَرُ - أَمَأَقُ umar - ummak).

أَنْدِي öndi : " أُنْ أَنْدِيْ ot öndi = ot bitti", " أَلْ أَمَأَكْ أَلْ ewge öndi = o, evine gitti". Uygurca. (أَمَأَكْ - أَمَأَرُ öner - önmek).

إِنْدِي indı : " أَلْ نَاعِدُنْ قُدِّي إِنْدِيْ ol tağdan kudhı indı = o, dağdan aşağı indı". ن harfi ل den

çevrilmedir. Nitekim Arapçada **جَلَّ** sözle-
rinde de böyledir.

+ +

BU AYRIMIN - ÖNÜ HEMZELİ OLAN

AYRIMIN - MUZAAFI

اَبَّ attı : " **اَرَا اَبَّ** er ok attı = adam ok attı",
" **تَنَّا اَبَّ** tağ attı = tan açtı, şafak
söktü", " **اَلْاَبَّ نَانَكْنِي** ol attı neng-
ni = o adam o şeyi attı"; (**اَنَّا - اَنَّا**)
atar - atmak).

اَبَّ uttı : " **اَلْاَبَّ اَبَّ** ol anı uttı = c, oyunda
onu yuttu, üttü". Başkası da böyledir;
(**اَنَّا - اَنَّا**) utar - utmak).

Şu parçada dahi gelmiştir :

كَيْسُ يَأْتِي بِأَلْمَلِكَةِ . كَيْسُ كَوْرُنُ بَعِثَتِي .
تُشَقُّ يَشَقُّ . أَفْعَالُ تَأْخِرُ شَوْزُ .

Kış yay bile tokuştu

Kingir közün bakiştı

Tutuşkalı yakıştı

Utgalimat[+] oğraşur

"Kış yazla vuruştı, kızgın gözle ba-
kıştı, tutuşmak için yaklaştı, birbi-
rini utmağa uğraşır".

[+] Bu parçanın son mısraındaki kelime **أَعْمَلت** şeklinde ve ikinci harfi noktasızdır. Yazma nüshada dahi böyle ise de ikinci harfin üzerindeki noktanın kazanmış olduğu görülmektedir. Bu kelime, "utar - utmak" fiilinin tanıkları arasında gelmiş olduğundan "utgalimat" olacağı açıktır. E. A.

(Yaz ile kış öceştiler ve savaşa girdiler, kızgın gözle birbirlerine baktılar, arkadaşını tutmak için birbirlerine yaklaştılar, biri öbürünü yutmak için uğraşır).

أَبَّ ötti : "أَوْكَيْكُنْ أَبَّ" ok keyikten ötti = ok geyiğe geçti". Başka bir şeye geçen her nesne için dahi böyle denir. "وَبَّ"

أَبَّ karın ötti = karın boşaldı, sürdü"; (أَتَاكَ - أَتَاكَ öter - ötmek).

أَبَّ ütti : "أَلْبَاشِعْ أَبَّ" ol başığ ütti = o, başın saçlarını yaktı, üttü"; (أَتَاكَ - أَتَاكَ öter - ötmek).

أَبَّ itti : "أَلْأَبِّي إَبَّ" ol anı itti = o, onu itti, garptı, eliyle veya ayağıyla itti, onu yere düşürdü"; (أَتَاكَ - أَتَاكَ iter - itmek).

أَبَّ etti : "تَنَكَّرَ مِنْكَ إِبَّيَّ" Tengri mening ışım etti = Tanrı benim işimi iyiliğe koydu", "أَلْبَكْحُ إِبَّيَّ" ol yüküng etti = o, namaz kıldı".

Oğuzca.Oğuzlar bir şey yaptıkları zaman "أَبَّيَّ etti" sözünü kullanırlar, öbür Türkler "قَلَدِي" kıldı" derler. Yalnız, bu kelime kadınla çiftleşmekte kullanıldığı için Oğuzlar -kadınlar sıkılmasın diye-

bunu kullanmaktan vaz geçmişlerdir; (أَتَاكَ - أَتَاكَ éter - étmek). Bu kelimenin misal ayırımından olması dahi ca-

(Yaz ile kış öceştiler ve savaşa girdiler, kızgın gözle birbirlerine baktılar, arkadaşını tutmak için birbirlerine yaklaştılar, biri öbürünü yutmak için uğraşır).

أَبَّ ötti : "أَوْكَيْكُنْ أَبَّ" ok keyikten ötti = ok geyiğe geçti". Başka bir şeye geçen her nesne için dahi böyle denir. "قَبَّ"

أَبَّ karın ötti = karın boşaldı, sürdü"; (أَتَاكَ - أَتَاكَ öter - ötmek).

أَبَّ ütti : "أَلْبَاشِعْ أَبَّ" ol başığ ütti = o, başın saçlarını yaktı, üttü"; (أَتَاكَ - أَتَاكَ öter - ötmek).

أَبَّ itti : "أَلْأَبَى أَبَّ" ol anı itti = o, onu itti, şarptı, eliyle veya ayağıyla itti, onu yere düşürdü"; (أَتَاكَ - أَتَاكَ iteritmek).

أَبَّ etti : "تَنَكَّرَ مِنْكَ إِبْتِي" Tengri mening işim etti = Tanrı benim işimi iyiliğe koydu", "أَلْأَبَى أَبَّ" ol yükünđ etti = o, namaz kıldı".

Oğuzca.Oğuzlar bir şey yaptıkları zaman "أَبَّ etti" sözünü kullanırlar, öbür Türkler "قَلَدَى" kıldı" derler. Yalnız, bu kelime kadınla çiftleşmekte kullanıldığı için Oğuzlar -kadınlar sıkılmasın diye-

bunu kullanmaktan vaz geçmişlerdir; (أَتَاكَ - أَتَاكَ éter - étmek). Bu kelimenin misal ayırımından olması dahi ca-

(Yaz ile kış öceştiler ve savaşa girdiler, kızgın gözle birbirlerine baktılar, arkadaşını tutmak için birbirlerine yaklaştılar, biri öbürünü yutmak için uğraşır).

أَبَّ ötti : "أَوْكَيْكُنْ أَبَّ" ok keyikten ötti = ok geyiğe geçti". Başka bir şeye geçen her nesne için dahi böyle denir. "قَبَّ"

أَبَّ karın ötti = karın boşaldı, sürdü"; (أَتَاكَ - أَتَاكَ öter - ötmek).

أَبَّ ütti : "أَلْبَاشِعْ أَبَّ" ol başığ ütti = o, başın saçlarını yaktı, üttü"; (أَتَاكَ - أَتَاكَ öter - ötmek).

أَبَّ itti : "أَلْأَبَى أَبَّ" ol anı itti = o, onu itti, şarptı, eliyle veya ayağıyla itti, onu yere düşürdü"; (أَتَاكَ - أَتَاكَ iteritmek).

أَبَّ etti : "تَنَكَّرَ مِنْكَ إِبَّ" Tengri mening işim etti = Tanrı benim işimi iyiliğe koydu", "أَلْبَجَّ إِبَّ" ol yükünđ etti = o, namaz kıldı".

Oğuzca.Oğuzlar bir şey yaptıkları zaman "أَبَّ etti" sözünü kullanırlar, öbür Türkler "قَلَدَى" kıldı" derler. Yalnız, bu kelime kadınla çiftleşmekte kullanıldığı için Oğuzlar -kadınlar sıkılmasın diye-

bunu kullanmaktan vaz geçmişlerdir; (أَتَاكَ - أَتَاكَ éter - étmek). Bu kelimenin misal ayırımından olması dahi ca-

BU AYRIMIN MENKUSU

- اوبدي opdi : " ارسوفاوبدي er suw opdi = adam suyu
höpürdeterek içti". Başkası da böy-
ledir; اوباز - اوباق oper - opmak).
- ايجي agtı : " از ايجي er agtı = adam acıktı";
(اچار - اچار اچار - açmak).
- ازدي ardi : " از ازدي er ardi = adam yoruldu,
dermansız kaldı". Başkası da böyle-
dir. " ال ابي ازدي ol anı ardi = o,
onu aldattı"; (اراز - اراماق arar-ar-
mak).
- اوزدي ordi : " ال سنج اوزدي ol saç ordi = o, saç
ördü". Örülen herşey için de böyle
denir; اوراز - اورماق örür - örmek).
- اوردي ordi [+]: " ال اوت اوزدي ol ot ordi = o,
ot kesti, biçti". Biçilen ekin ve
diğer şeyler için de böyle denir;
(اوراز - اورماق orar - ormak).
- ايردي erdi : " از ايردي er erdi = adam yalnızlık
duydu, irkildi", " ال تام ايردي ol
tam erdi = o, duvarı yardı". Başka-
sı da böyledir; (ايراز - ايرماق erer -

[+] Brockelmann bu kelimeyi "ormak" şeklinde yazmışsa da doğ-
ru yapmamıştır sanırım. Bana kalırsa "ormak" olacaktır.
Nitekim Radloff I, 1047 de "ormak" sözü bütün Doğu dille-
rinde "kesmek, biçmek" anlamlarına gelmektedir. Batı Türk-
çesinde bulunan "orak" kelimesi de bizim görüşümüzü kuv-
vetlendirmektedir. B. A.

örmek).

أوردى ördi: " بُلَيْتُ أوردى bulıt ördi = bulut belir-di", " كَوَى أوردى koy ördi = koyun ağıl-dan çıktı, yayılmak için yaylağa yönel-di". Koyunlar gece başıboş bir halde ot-lağa terkedildikleri zaman da böyle de-nir. " أَلْ سَفِيحُ أوردى ol sawdıç ördi = o, sepet ördü; hurma lifinden zenbil ördü".

Elle örülen her şey için de böyle denir; (أوراز - örmek).

أزدي azdı: " أَلْ يُولُ أزدى ol yol azdı=o, yolu şaşır-dı", (أزار - azmak).

أوزدى uzdı: " أَلْكَ آبَى أوزدى anıñ atı uzdı = onun a-tı geçti". Başkasını geçen her şey için de böyle denir; (أوزار - uzar - uzmak).

أسدى asdı: " أَلْ أَسْدَى ol et asdı = o, et astı". Çiviye asılan nesnelere ve asılan adam için de böyle denir; (أسار - asmak).

أشدى aşdı: " أَلْ تَاغُ أَشْدَى ol tağ aşdı = o, dağı aş-tı". Başkası da böyledir; (أشاز - aşar - aşmak).

أغدى agdı: " أَلْ تَاغُ قَا أَغْدَى ol tağka agdı = o, dağa agdı". Başka şeyi aşmak ta böyledir; (أغار - agmak), " بُلَيْتُ أَغْدَى bulat agdı = bulut belir-di, " أَلْكَ يُونَى أَغْدَى anıñ yüzi agdı = onun rengi bozuldu".

اأذى awdı : " انكز كشي اأذى anğar kişi awdı = halk onun etrafına toplandı"; (اأفاق)
awar - awmak).

اؤكدي ögdi : " ال بنج اؤكدي ol meni ögdi = o, beni ög-
dü"; (اؤكار - اؤكك)
öger - ögmek).

+
+

BU AYRIMIN DÖRT HARFLİLERİ

ایدی aydı : " ال منکاسوز ایدی ol manğa söz aydı = o,
bana söz söyledi"; (ایماق)
ayur - aymak).

اویدی oydı : " ال قاعون اویدی ol kagun oydı = o, kavun
oydu". Başkası da böyledir; (اویار - اویماق)
oyar - oymak).

ایدی oydı : " ال اوع ایدی ol unuğ oydı = o, unu
basarak sıkıştırdı". Bir şeyi yerleş-
tirmek ve sıkıştırmak için de böyle
denir; (ایماق)
ایار - ایماق)
oyar - oymak).

+
+

BU AYRIMIN GUNNELİLERİ

انگدی engdi : " ار انگدی er engdi = adam şaştı, engi
yangı oldu"; (انگار - انگك)
engër -
engmek).

اڭگدي öngdi : " ال يماخ اڭگدي ol yıgaç öngdi = o, ağaç
deldi". Duvarın temelini ve başka şey-
leri delmek te böyledir; (اڭگار - اڭگك)
öngër - öngmek).

انكذى onğdı: " برجين بدوغي انكذى barçın buduğı onğ-
dı = ipek kumaşın rengi soldu"; (انكار -)
انكار onğar - onğmak [+]. Buna "انكذى"
onğuktı" dahi denir.

+
+

K U R A L

Bu ayırmadan emrihazır sıygası i-
ki harf üzerinedir: " يرماؤ الف yarmak
al", " اتان ال attın il" sözlerindeki
"al, il" kelimeleri gibi ki "para al",
"attan in" demektir.

Bundan sonra, Türk dilinde fiil
köklerinin emir sıygası olduğunu bile-
sin; emir sıygası olarak kararlaşan şe-
kil asıldır. Birçok sebepler, birçok
anımlar dolayısıyla bu köke bir takım
harfler eklenir.

Nehiy yapma yolu, bütün fiiller-
de emir sıygasının sonuna الف، getir-
mektedir. " انا alma = alma", " انا il-
ma = inme" gibi.

Bütün kuralların, ölçümlerin top-
landığı yer "Sâlim Kitabı"dır. Tanrı di-
lerse orada anlatılacaktır.

İki harfliler ayrımı bitti.

X

X

X

[+] Bu fiil, yazma nüshada " انكار onğmak" şeklindedir. Basma
nüsha yanlıştır. B. A.

HER TÜRLÜ HAREKESİYLE ORTALARI

HAREKELİ OLAN فَعَلَ AYRIMI

أَبْرَدِي öpürdi: "أَلْ مِنْكَ مِّنْ أَبْرَدِي" ol manğa mün öpürdi = o, bana çorba içirdi". Başkası da böyledir; أَبْرَزُ - أَبْرَأُ öpürür - öpürmek).

أَتْرَدِي ötürdi: "أَلْ سَبِزْ عَوَاتْرَدِي" ol sızuzgu ötürdi = o, düdüğü öttürdü". Başkası da böyledir; (أَتْرَمَاكُ - أَتْرَزُ ötürür - ötürmek).

أُتْرَدِي uturdi: "أَلْ سَبِجْ أُتْرَدِي" ol saç uturdi = o, saç kesti". Urba ve urbaya benzer şeyleri kesmek te böyledir; (أُتْرَزُ - أُتْرَمَاكُ uturur - uturmak) [+].

أَدْرَدِي ötdirdi: "أَلْ تَامَ أَدْرَدِي" ol tam ötdirdi = o, damı deldi"; (أَدْرَمَاكُ - أَدْرَزُ ötdürür - ötdürmek).

أُجْرَدِي uçurdi: "أَلْ كُشْرَ أُجْرَدِي" ol kuş uçurdi = o, kuş uçurdu", "أَلْ أُنَى أُتْرَ أُجْرَدِي" ol anı attın uçurdi = o, onu attan düşürdü" [++]; (أُجْرُورُ - أُجْرُمَاقُ uçurur - uçurmak).

أُجْرَدِي öçürdi: "أَلْ أُنْعَ أُجْرَدِي" ol otuğ öçürdi = o, ateşi söndürdü", "أَنْتَ أَكْبَا سِنْ أُجْرَدِي" anıñ öpkesin öçürdi = onun öfkesini yatış -

[+] Yazma nüshada "أَتْرَزُ - أُتْرَمَاقُ uturur, - uçurmak" olduğu halde, basma nüshada, bu kelime "أَتْرَمَاكُ - أُتْرَزُ ötürür - ötdürmek" şeklinde yazılmıştır.

[++] Bu Türkçe cümlenin Arapça karşılığında gerek yazma ve gerek basma nüshalar şöyle demektir: "أَنْتَ أَكْبَا سِنْ أُجْرَدِي" Bu ibare yanlış; أُجْرَدِي kelimesi fazladır; iki harficer bir arada bulunamaz. B. A.

tardı", " أَلْأَبْنَاءُ يُغْفِرُ الْجُرْدِي " ol
anı urup tını öçürdi = o, onu döğerek
soluğunu kesti".

Şu savda dahi gelmiştir: " أُنْعِ

أُدْعِ بِرَأْسِ الْجُرْمَانِ [+] otuğ odhuğ birle ö-
çürmes = ateş alevle söndürülmez". Bu
sav, bozut (fitne) bozutla bastırılmaz,
barışla bastırılır, denecek yerde kul-

lanılır; (أَجْرُ - أَجْرًا) öçürür - öçürmek).
أَجْرِي öçürdi: " أَلْأَنْكَرُ سَوْفَ أَعْرِدِي " ol anğar suw içür-
di = o, ona su içirdi". Başkası da böy-
ledir; (أَجْرُ - أَجْرًا) içürür - içür-
mek).

أَذْرِي edhirdi: " أَلْأَذْكُورُ يَبْلَغُ أَذْرِي " ol edhğünü yavlak-
tan edhirdi = o, iyiyi kötüden, hayrı
gerden ayırdı". Şu savda da gelmiştir:
" أَتَى زَنْكَافِي أَذْرِمَانِ " etli tırnğaklı ed-
hirmes = et tırnaktan ayrılmaz". Bu
sav, tırnaklarla etin arası ayrıлма-
dığı gibi hısımların da birbirinden
ayrılmıyacağını bildirmek için söyle-
nir [+]; (أَذْرِمَانِ) edhirür - ed-
hirmek).

أَذْرِي edhirdi: " أَلْأَذْرِي نَانِي " ol edhirdi nengni = o,
bir şeyi seçti"; (أَذْرِمَانِ) edhirür-

[+] Bu kelime " أُنْتِ ot" olsa daha doğru olurdu. B. A.

[++] Bu sav, bugün bile Batı Türk İlinde "hısım hısımdan ay-
rılmaz" diyecek yerde "et tırnaktan ayrılmaz" diye kul-
lanılmaktadır. B. A.

edhirmek).

أَذَرِدُمُ üdherdim: "مَنْ أَدَّرِدُمُ men anı üdherdim =
ben ona uydum, izince gittim"; (ذَرَرٌ -
أَذَرِمَاكُ üdherür - üdhermek).

أَسْرُدِي اسurdı: "أَرَأَسْرُدِي er asurdı = adam aksır-
dı"; (أَسْرَمَاقُ - أَسْرُرُ اسurur - asurmak).

أُسْرُدِي osurdı: "أَرَأُسْرُدِي er osurdı = adam osurdu";
(أُسْرَمَاقُ - أُسْرُرُ osurur - osurmak).

إِسْرُدِي ısırdı: "إِنِّ إِسْرُدِي it ısırdı = köpek ısır-
dı". Şu savda da gelmiştir: "إِسْإِسْرِمَاش"
إِتِّ إِسْرِمَاش it ısırmas, at tepmes te-
me = it ısırmas, at tepmez deme"; çün-
kü onların yaradılışı o yoldadır; (إِسْرُرُ -
إِسْرِمَاقُ ısırur - ısırnak).

أَشْرُدِي öşerdi: "أَيْنِكَ كَوْزِي أَشْرُدِي anıñ közi öşerdi =
onun gözü karardı, açlıktan gözü ka-
rardı"; (أَشْرَمَاقُ - أَشْرُرُ öşerür - öşermek).

أَغْرُدِي ogurdı: "أَرَأَسْتَكْ أَغْرُدِي er süngük ogurdı = o,
kemiği bitıştirdi ve ayırdı"; (أَغْرُرُ -
أَغْرِمَاقُ ogurur - ogurmak).

أَقْرُدِي ewürdi: "أَلْمَنِ يُولِدُنْ أَقْرُدِي ol meni yoldın ewür-
di = o, beni yoldan çevirdi"; "أَلْأَيَاقُ
أَقْرُدِي ol ayak ewürdi = o, kap çe-
virdi". Başkası da böyledir; (أَقْرُرُ -
أَقْرِمَاكُ ewürer - ewürmek).

أَكْرُدِي egirdi: "بِكْ كَذَا كَرْدِي Beg kend egirdi = Bey
şehri kuşattı"; "أُرَاعَتْ يَبْأَكْرُدِي
uragut yapı egirdi = kadın ip eğir-

di", "سوف كمنو كوردي" suw kemini egirdi = su geniýi döndürdü"; "أكرز - أكرز - أكرز" (أكرز - أكرز - أكرز) egirer - egirmek); "أل مني إكسا إغردى" ol meni işka egirdi = o, beni işe sürdü"

الردى alardı: "تلكا الردى" talka alardı = koruk kı-zardı", "أنيك كوزي الردى" anıñ közi alardı = onun gözü kamaştı", "كشي الردى" kişi yini alardı = adamın bedeni ala oldu"; "الأرز - الرماق" alarur - alarmak).

الردى ilerdi: "منك كوزمانانك الردى" mening közüme neng ilerdi = benim gözüme bir şey ilişti"; (Karanlıktan, yahut uzaktan gözüme bir şey ilişti). Şu parçada dahi gelmiştir :

قتلار قمع كلابردى تغلاز بئى الردى
أرز نى بيلردى توتوجك بركشور

Kaklar kamuğ kölerdi

Taglar başı ilerdi

Ajun tını yılırdı

Tütü çeçek çerkeşür

"Kuru yerler hep gölerdi; dağ başları göründü, göze ilişti; dünyanın soluğu ılıdı, türlü çiçekler sıralandı".

(Sular çoğaldı, çukur yerlere doldu; dağ başları hayal meyâl göründü; dünyanın nefesi ısındı; ağaçlar açıldı, canlı varlıklar çiftleşti, her cins-

ten tomurcuklar sıralandı).

أمزدي emüzdî: "أرأقت أغلنكا سوت أمزدي" uragut oglına sût emüzdî = kadın oğluna sût emzir-di"; (أمز - أمزؤ - أمزؤمك emüzür - emüzmek).

أبشدي öpüşdi: "أل منك رلا أبشدي" ol mening birle öpüşdi = o, benimle öpüşti"; (أبش - أبشؤمك öpüşür - öpüşmek).

أتشدي atışdı: "أل منك رلا أوق أتشدي" ol mening birle ok atışdı = o, benimle ok atışdı". Herhangi bir şey atmak için de böyle denir; (أتشؤمك - أتشؤمك atışur - atışmak).

أتشدي utuşdı: "أل منك رلا يسرمان أتشدي" ol mening birle yarmak utuşdı = o, benimle para yutuştı"; (أتشؤمك - أتشؤمك utuşur - utuşmak).

إتشدي itişdi: "أل أنك رلا إتشدي" ol aning birle itişdi = o, onunla itişti"; (إتشؤمك - إتشؤمك itişür - itişmek). Bir şeyi müdafaada yardımlaşmak, yahut yarışmak için de böyle denir,

أچشدي açışdı: "أل منك كعب أچشدي" ol manğa kapuğ açışdı = o, bana kapıyı açmakta yardım etti". Yarış yapıldığı zaman da böyle denir; (أچشؤمك - أچشؤمك açışur - açışmak) [+].

[+] Burada, basma nüshada Dv. I, 158,5 den sonra aşağıdaki ibare unutulmuştur. Yazma nüshanın 100 üncü sahifesinin 4 üncü satırında olan bu parçayı alıyoruz :

"أزؤم أچشدي" üzüm açışdı = üzüm ekşidi". B. A.

اَجَشْدِي ögeşdi: "أَلْ مَنِكَ بِرَلا اَجَشْدِي" ol mening birle ögeşdi = o, benimle yarış yaptı, ögeşti"; اَجَشْوُر - اَجَشْمَاكُ (اَجَشْمَاكُ) ögeşür - ögeşmek).

اِجْشِدِي içişdi: "أَلْ مَنِكَ بِرَلا اِجْشِدِي" ol mening birle süt içişdi = o, benimle süt içmekte yarış etti". Yardımlaşmak ta böyledir; اِجْشَوُر (اِجْشَوُر) içişür - içişmek).

Bu çeşit fiiller iki türdür.

Birincisi : İki fail arasında müteaddi olan fiildir. Bu, Arapçanın مفاعله ayrımı gibidir. Bu kısım bir iş üzerinde yardımlaşma ve yarışma dahi bildirir.

İkincisi: Failin bütün parçalarına dağılmış, içerisine sinmiş bir fiil olmaktır. "سِرْكَا اِجْشِدِي" sirke açışdı = sirkenin her tarafı acılaştı"; (تَوُنْ تَرْنِي اِجْشِدِي) ton terni içişdi = elbise teri içerisine çekti). Fiillerin birçoğları bu yoldadır.

اَدْشِدِي adışdı: "أَرَا اَدْشِدِي" er adhakı adışdı = adamın ayağı apıştı"; اَدْشَوُر - اَدْشِمَاكُ (اَدْشِمَاكُ) adışür - adışmak). Birbirinden ayrılan, ayrılan her nesne için de böyle denir.

اُدْشِدِي uduşdı: "أَلْ مَنِكَ بِرَلا اُدْشِدِي" ol mening birle uduşdı = o, benimle uyumakta yarış etti" (Hangimiz daha çok uyuyacağız diye

o, benimle uyumakta yarış etti); "ذاق" udhişdi = ayak uyustu";
"أُدْحِشْدِي adhak udhişdı = ayak uyustu";
"يُغُورْتُ أُدْحِشْدِي" yogurt udhişdı = yogurt
pıhtılaştı"; (أُدْحِشُّر - أُدْحِشُّرُ udhişur -
udhişmak).

أُدْحِشْدِي idhişdı: "أَلْ مَنَّا أَرْتُ أُدْحِشْدِي ol manğa artut
içhişdı = o, benimle armağanlaştı" (o
bana armağan verdi, ben ona armağan
verdim). Başkasiyle yapılan her yarış
ta böyledir; (أُدْحِشُّر - أُدْحِشُّرُ idhişur -
idhişmak).

أَرِشْدِي arışdı: "أَلْ أَرِشْدِي أَلْ أَرِشْدِي olar ikki arışdı = on-
lar birbirlerini aldattı"; (أَرِشُّور -
أَرِشْمَاقُ arışur - arışmak).

أَرُشْدِي aruşdı: "بَاغُ أَرُشْدِي yağ aruşdı = yağ eri-
di". Başkası da böyledir; (أَرُشُّور -
أَرُشْمَاقُ aruşur - aruşmak) [+].

أُرُشْدِي uruşdı: "أَلْ أُرُشْدِي أَلْ أُرُشْدِي anıñ birle uruşdı = o-
nunla vuruştı". Beyler ve Beylerden
başkası vuruştığı zaman da böyle de-
nir; (أُرُشُّور - أُرُشْمَاقُ uruşur - uruşmak).

Şu savda dahi gelmiştir:

"أَلْبُ لَأُرُشْمَاقُ بِكَلَاؤِ أُرُشْمَاقُ" alplar bir-
le uruşma, Begler birle turuşma = yi-
ğitlerle vuruşma, Beylerle duruşma!."

[+] Basma nüshada أُرُشْمَاقُ - أُرُشُّورُ şeklinde geçen bu fiil, yazma
nüshada "أُرُشْمَاقُ - أُرُشُّورُ erüşür - erüşmek" şeklindedir; doğrusu
da budur. Çünkü ortaklaşma ve yardımlaşma edatı bulunmı-
yan asıl kök fiil "أُرُومَكُ erümek"tir. B. A.

Aşağıdaki parçada da gelmiş-

tir:

ارن ابى اقتشيلار . فئكر كوزن بقشيلار
قئغ تلمز نقشيلار قئق قئقا كئز سئغئدى

Eren alpi okuştılar

Kingır közün bakiştılar

Kamuğ tolmun tokuştılar

Kılıç kına küçün sıgdı

"Yigitler çağrıştılar -erler yigidi çağrıştılar-, yan gözle bakiştılar, bütün silâhlarla vuruştular, kılıç kına güç sıgdı".

(Yigitler birbirlerini çağırdılar, kızgın gözle bakiştılar, bütün silâhlarla vuruştular, öyle ki üzerlerinde kuruyan kanın çokluğu dolayısıyla kılıç kına zorla sıgdı).

ارشدی ürüşدی: "أل منكا ات ارشدی" ol manğa ot ürüşدی = o, bana ateş üflemede yardım etti"; (ارشور - ارشماك) ürüşür - ürüşmek).

ارشدی örüşدی: "أل منكا يشغ ارشدی" ol manğa yışığ örüşدی = o, bana ip örmekte yardım etti". Herhangi bir şeyi örmekte yarışmak ta böyledir; (ارشور - ارشماك) örüşür - örüşmek).

Yardımlaşmadan yarışmayı ayırt etmek istiyen, onu sıla edati